

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΝΕΩΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΟΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

I. Η ανάγκη της ανανέωσης

Μια νέα εποχή

Είναι διάχυτη η εντύπωση ότι η χώρα μας έχει μπει σε **μια νέα πολιτική εποχή**. Συχνά μάλιστα λέγεται ότι έχει επέλθει το τέλος της Μεταπολίτευσης. Έτσι όμως απλώς οριοθετείται εκείνο που τελείωσε, δεν προσδιορίζεται αυτό που αρχίζει. Άλλοι πάλι μιλούν για το τέλος της εποχής των χαρισματικών ηγετών. Αυτό όμως που έχει αλλάξει δεν αφορά το τί προσφέρουν οι ηγέτες στην κοινωνία, αλλά το τί προσδοκά η κοινωνία από τους ηγέτες της. **Και αν κάτι χαρακτηρίζει την εποχή που ζούμε, είναι η αλλαγή και ιδίως η ένταση των απαιτήσεων της ίδιας της κοινωνίας.**

Η ελληνική κοινωνία έχει αλλάξει. Οι αλλαγές είναι πολλές και βαθιές. Η ανανέωση της πολιτικής μας, της πολιτικής της Κεντροαριστεράς, πρέπει να ξεκινήσει από μια προσεκτική ανάλυση του ποιές αλλαγές έχουν επέλθει, πού ακριβώς βρίσκεται η ελληνική κοινωνία, ποιές είναι οι ανάγκες της.

Ο κύκλος της Μεταπολίτευσης

Η Μεταπολίτευση είχε να αντιμετωπίσει δύο μεγάλα προβλήματα.

Το πρώτο βήμα ήταν να αποκατασταθεί το δημοκρατικό πολίτευμα, να αποκτήσει η χώρα ένα δημοκρατικό Σύνταγμα, να συγκροτηθούν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς τα νέα πολιτικά κόμματα, να αρθεί η διάκριση των πολιτών σε εθνικόφρονες και μιάσματα, να ξαναδιακηρυχθούν τα δικαιώματα του ατόμου και του πολίτη. Ήταν η πρώτη φάση της δικαίωσης των δημοκρατικών αγώνων, η *πολιτική* αποκατάσταση της δημοκρατίας και μαζί η ώρα της γέννησης και του στεριώματος του ΠΑΣΟΚ.

Το δεύτερο μεγάλο βήμα ήταν η άρση της διάκρισης των Ελλήνων σε προνομιούχους και μη προνομιούχους, η *κοινωνική* αποκατάσταση της δημοκρατίας. Το μεγάλο αυτό βήμα, εξ ίσου αναγκαίο με το πρώτο, ήταν αποκλειστικά έργο του ΠΑΣΟΚ. Το ΠΑΣΟΚ κατέκτησε την εξουσία γιατί ήταν η παράταξη που έδωσε φωνή στα πλατειά λαϊκά στρώματα, τα οποία ως τότε παρέμεναν αποκλεισμένα από τη διαχείριση των κοινών. Το ΠΑΣΟΚ, ο βασικός εκφραστής της δημοκρατικής παράταξης, έκανε τις πιο αδύναμες κοινωνικές ομάδες να αισθανθούν ότι δεν βρίσκονται πια στο περιθώριο του πολιτικού συστήματος, αλλά είναι ισότιμοι συμμετέτοχοι στη διαμόρφωση του κοινού μέλλοντος.

Τα δύο αυτά μεγάλα βήματα της Μεταπολίτευσης, η πολιτική και η κοινωνική αποκατάσταση της δημοκρατίας, έχουν πια ολοκληρωθεί. **Έτσι έκλεισε ένας κύκλος όπου κυριαρχούσαν αιτήματα με αρνητικό χαρακτήρα:** η άρση κραυγαλέων ανελευθεριών και αποκλεισμών, η κατάργηση σοβαρών εμποδίων της δημοκρατίας.

Το πολιτικό ζητούμενο της νέας εποχής

Η δημοκρατία δεν είναι όμως μόνο η άρση ανελευθεριών, αλλά έχει και μια θετική πλευρά. Είναι ένα σύστημα επιλογής αξιών, ένα σύστημα χάραξης στόχων και διαμόρφωσης προοπτικών. Στο σημείο αυτό ακριβώς βρισκόμαστε σήμερα. **Μετά την άρση των ανελευθεριών καλούμαστε να δώσουμε στην δημοκρατία μας και θετικό περιεχόμενο: να αναπροσδιορίσουμε τους στόχους και τις προοπτικές μας.** Αυτή είναι η μεγάλη πολιτική πρόκληση της περιόδου στην οποία έχουμε ήδη εισέλθει, αυτή είναι η πρόκληση στην οποία η Κεντροαριστερά οφείλει να απαντήσει.

Η ταχύτητα και ο χαρακτήρας των αλλαγών που έχουν επέλθει, η ένταση και η μορφή των προβλημάτων δεν μάς επιτρέπουν να αρκεστούμε σε απλή βελτίωση των λύσεων ή σε καλύτερη αξιοποίηση των τεχνικών που διαθέτουμε, σε πιο αποτελεσματική διαχείριση της πραγματικότητας.

Η ένταση της πρόκλησης της νέας εποχής έγκειται στο ότι μάς οδηγεί να ξανασκεφθούμε πριν απ' όλα τον τρόπο που προσεγγίζουμε τα προβλήματα. Έτσι το ζητούμενο γίνεται κάτι πιο θεμελιώδες και βαθύ: να αποφασίσουμε τί κοινωνία θέλουμε, πώς θέλουμε να συμβιώσουμε από εδώ και πέρα. Αυτό επιβάλλει τον αναπροσδιορισμό των αρχών και των αξιών, πάνω στις οποίες θα στηρίξουμε την προσπάθειά μας κατά τα κρίσιμα χρόνια που έρχονται.

Το πολιτικό ζητούμενο της νέας εποχής, ο θετικός προσδιορισμός της Δημοκρατίας μας, απαιτεί βαθιές τομές στο σύστημα των αξιών αλλά και στην καθημερινή πολιτική μας πρακτική.

Και το ΠΑΣΟΚ, η μεγάλη προοδευτική παράταξη που έχει την ευθύνη για την διακυβέρνηση της χώρας, έχει χρέος να κάνει σαφές στον λαό όχι απλώς ποιά είναι η πολιτική του, αλλά πάνω σε ποιές αρχές και σε ποιές αξίες στηρίζει την πολιτική του και να τον πείσει ότι αυτή είναι η μόνη ορθή βάση για τη λήψη των αναγκαίων αποφάσεων.

II. Η νέα διεθνής και εγχώρια συγκυρία

Η σημερινή συγκυρία σε βασικές γραμμές προσδιορίζεται από τρεις παράγοντες: (α) τις σημαντικές αλλαγές που έχουν επέλθει διεθνώς στην οικονομία και την κοινωνία, (β) τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα μας και (γ) τη θρυλούμενη κρίση της Αριστεράς.

Αλλαγές στην οικονομία και την κοινωνία

Οι αλλαγές που έχουν επέλθει διεθνώς στην οικονομία και την κοινωνία είναι πολλές και ραγδαίες. Οι δύο βασικοί γενεσιουργοί τους λόγοι είναι η **παγκόσμια πίεση προς αύξηση της παραγωγής και η ταχύτατη εξέλιξη της τεχνολογίας.**

Η πίεση προς αύξηση της παραγωγής είναι συνέπεια τόσο της παγκόσμιας αύξησης του πληθυσμού όσο και του πολλαπλασιασμού των αναγκών σε χώρες που μέχρι τώρα περιορίζονταν στα εντελώς αναγκαία. Τα δύο αυτά νέα δεδομένα θέτουν ταυτόχρονα πιο επιτακτικά το πρόβλημα της δικαιότερης διεθνούς κατανομής των παραγόμενων αγαθών.

Από την άλλη πλευρά, η εξέλιξη της τεχνολογίας, κυρίως στον τομέα της πληροφορικής, έχει προσλάβει ένα ρυθμό που δεν έχει προηγούμενο στην ανθρώπινη ιστορία. Σήμερα οι οικονομίες των διαφόρων χωρών κρίνονται με κύριο κριτήριο την ταχύτητα με την οποία μπορούν να παραγάγουν και να απορροφήσουν τις νέες τεχνολογίες. Αποτέλεσμα είναι αφενός να μεγαλώνει όλο και περισσότερο το χάσμα μεταξύ ανεπτυγμένων και μη ανεπτυγμένων χωρών και αφετέρου να εντείνεται ο διεθνής ανταγωνισμός. Η ένταση του ανταγωνισμού εξαναγκάζει τα κράτη να συντονίζουν την οικονομία τους με την οικονομία των άλλων σχηματίζοντας διάφορες υπερεθνικές ενώσεις. Παράλληλα παρατηρούνται όλο και μεγαλύτερη διεθνής κινητικότητα του κεφαλαίου και διασπορά ή μεταφορά της παραγωγής σε περισσότερες χώρες, με κριτήριο όχι τόσο το κόστος της εργατικής δύναμης όσο το μέγεθος της προστιθέμενης αξίας. Όλα αυτά τα φαινόμενα συντίθενται σε αυτό που αποκαλείται παγκοσμιοποίηση της οικονομίας.

Η κατάρρευση όμως των οικονομικών συνόρων δεν είναι κάτι εξ ορισμού αρνητικό. Η είσοδος προϊόντων και εργασίας στην παγκόσμια αγορά οδηγεί στη δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης και δημιουργικής προσφοράς, στη διάνοιξη νέων πεδίων οικονομικής δραστηριότητας ή πολιτιστικής συνεργασίας, στη διεύρυνση των παραδοσιακών πεδίων.

Την ίδια αμφισημία παρουσιάζουν και οι επιπτώσεις των αλλαγών της παγκόσμιας οικονομίας στο εσωτερικό των κρατών. Η σχετική μείωση της σημασίας των παραδοσιακών βιομηχανιών και ο σημαντικός περιορισμός του αριθμού των εργαζομένων σ' αυτές συνυπάρχουν με τη σημαντική αύξηση του τομέα των υπηρεσιών και την ανάπτυξη που επιτυγχάνεται ιδίως με τις νέες τεχνολογίες. Συνολικά όμως η

ανεργία όχι μόνο δεν υποχωρεί αλλά αντίθετα εντείνεται - με άμεσες επιπτώσεις τόσο ως προς τη συνοχή όσο και ως προς το επίπεδο πολιτισμού των κοινωνιών μας.

Τα ιδιαίτερα προβλήματα της χώρας μας

Δεν χρειάζεται να επανέλθουμε διεξοδικά στα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η κοινωνία και η οικονομία της χώρας μας.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας έχει κάνει την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση να αποτελεί για εμάς τους Έλληνες μονόδρομο. Η εναλλακτική δυνατότητα θα ήταν η διεθνής μας απομόνωση, που θα οδηγούσε στον πλήρη μαρασμό της χώρας και στη ραγδαία διολίσθησή μας προς τους φτωχούς του πλανήτη. Όμως η ενεργητική προσαρμογή μας στα νέα διεθνή δεδομένα και κυρίως στα ευρωπαϊκά μέτρα προσκρούει σε δυσλειτουργικότητες τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα.

Η ανυπαρξία ενός αποτελεσματικού κρατικού μηχανισμού, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα και οι εν πολλοίς απαρχαιωμένες δομές της οικονομίας, το αναποτελεσματικό και άδικο σύστημα κοινωνικής προστασίας αποτελούν μόνο τα πιο χτυπητά παραδείγματα. Στα προβλήματα αυτά προστίθενται δύο ακόμα, των οποίων τη σημασία και τις επιπτώσεις δεν δείχνουμε να έχουμε απόλυτα συνειδητοποιήσει.

Το πρώτο και πιο γνωστό από τα προβλήματα αυτά είναι **το μεγάλο δημόσιο χρέος**. Το δημόσιο χρέος δεν είναι απλώς ένα πρόβλημα που εμποδίζει την ανάπτυξη ή που επιβραδύνει την ένταξή μας στην ΟΝΕ. Από τη μία πλευρά, το δημόσιο χρέος πιέζει ασφυκτικά το κοινωνικό κράτος και προκαλεί εντάσεις γύρω από τις προτεραιότητες ως

προς την εξασφάλιση σημαντικών δημόσιων αγαθών. Από την άλλη πλευρά, πράγμα ακόμη χειρότερο, αδικεί κατάφωρα τις νέες γενιές, τα παιδιά μας, που θα κληθούν να επωμιστούν το δυσβάσταχτο βάρος επιπόλαιων και εγωιστικών επιλογών που έκανε η δική μας γενιά.

Το δεύτερο πρόβλημα είναι το **δημογραφικό**. Η μείωση των γεννήσεων που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσει και αυτή σύντομα σε μια αφόρητη επιβάρυνση της νέας γενιάς, η οποία θα υποχρεωθεί να παράγει πολύ περισσότερο για να καλύπτει το κόστος των συντάξεων και να εξασφαλίζει αξιοπρεπή γηρατιά στην κατά πολύ πολυαριθμότερη προγενέστερή της γενιά.

Όλα αυτά τα προβλήματα συνθέτουν ένα εκρηκτικό μείγμα. Είναι φανερό ότι η χώρα μας βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή: οφείλει όχι απλώς να αντιμετωπίσει τα νέα διεθνή δεδομένα, αλλά και να καλύψει τις υστερήσεις και τις ελλείψεις της. Αυτό απαιτεί μια συστηματική, επίπονη και εμπνευσμένη συλλογική προσπάθεια.

Ελλείμματα της συλλογικής αυτοσυνειδησίας μας

Μια τέτοια συλλογική προσπάθεια προϋποθέτει μια λίγο-πολύ σαφή εικόνα της συλλογικής μας ταυτότητας, των κοινών αξιών και στόχων. Και σ' αυτό το επίπεδο, το επίπεδο της συλλογικής αυτοσυνειδησίας, είναι που η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει καίριες αδυναμίες και κενά.

Μέχρι τώρα τα ερωτήματα που αφορούν τη συλλογική μας ταυτότητα δεν έγιναν στη χώρα μας αντικείμενο ανοιχτού πολιτικού διαλόγου. Η επιτακτικότητα της πολιτικής και κοινωνικής αποκατάστασης της δημοκρατίας δεν μας άφησε χρόνο και δυνάμεις να

να ξεκαθαρίσουμε πώς εννοούμε αυτή τη δημοκρατία, γιατί τη θέλουμε και τι σχέση έχει με τον τρόπο που κατανοούμε τον εαυτό μας. Έτσι, **πέρα από τους αγώνες ενάντια στη δικτατορία, δεν μας ένωνε παρά μια συγκεχυμένη αντίληψη περί ελληνικότητας**, ένας καθορισμός της ταυτότητάς μας αποκλειστικά με βάση το ιστορικό μας παρελθόν και όχι και το όραμα του μέλλοντος. Αυτό όμως είχε όμως δυσμενέστατες συνέπειες.

Από τη μία πλευρά, η συγκεχυμένη αυτή αντίληψη περί ελληνικότητας γίνεται **εμπόδιο στη διαμόρφωση μιας λογικής και ρεαλιστικής εξωτερικής πολιτικής**. Επειδή το κοινό παρελθόν αποτελεί βασικό μεν αλλά αβέβαιο στήριγμα ώστε να δοθούν απαντήσεις στις προκλήσεις του παρόντος, ο περιορισμός μας σ' αυτό δημιουργεί ένα επικίνδυνο κενό. Γιατί το κενό αυτό τείνουμε να το καλύψουμε με μια ανορθολογική αίσθηση απειλής όπου όλοι οι άλλοι εμφανίζονται ως δυνάμει εχθροί μας, που μας επιβουλεύονται. Έτσι όμως αδυνατούμε να ξεχωρίσουμε τους πραγματικούς από τους φανταστικούς αντιπάλους μας και οδηγούμαστε σε μια απομόνωση που μας στερεί τη δυνατότητα συμμαχιών. Και σε μια εποχή διεθνών ανακατατάξεων και συνεργασιών η αδυναμία αυτή είναι ολέθρια!

Από την άλλη πλευρά, η **έλλειψη σαφούς αντίληψης για το πώς θέλουμε να είναι η δημοκρατία μας έχει παρεμποδίσει τη διαμόρφωση αλλά κυρίως την πρακτική εφαρμογή μιας κοινά αποδεκτής εσωτερικής πολιτικής**, είτε πρόκειται για την οικονομία και την κοινωνική πολιτική είτε πρόκειται για την παιδεία και τον πολιτισμό. Μη διαθέτοντας μια συνολική εικόνα της κοινωνίας που θέλουμε να οικοδομήσουμε, δεν φαίνεται να έχουμε κατανοήσει ούτε ότι πρέπει να συνεργασθούμε ούτε ποιοί θα πρέπει να είναι οι όροι της συνεργασίας μας για χάρη του κοινού σκοπού. Έτσι συχνά

παρουσιάζουμε **μια εικόνα κατακερματισμένης κοινωνίας**. Άλλοτε εκτρεπόμαστε σε έναν άναρχο ατομισμό, με τον καθένα να ενεργεί με αποκλειστικό κίνητρο τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντά του και να μη πειθαρχεί σε συλλογικές αποφάσεις, τις οποίες, ακόμη και αν παραδέχεται ως αναγκαίες, περιμένει μόνο από τους άλλους να τηρήσουν. Άλλοτε πάλι σχηματίζουμε μικρές ή μεγαλύτερες ομάδες που προβάλλουν αιτήματα συντεχνιακά ή τοπικιστικά, αδιαφορώντας για τις αρνητικές συνέπειες που προκαλούνται στην κοινωνία. Σε κάθε περίπτωση αναβάλλουμε τη λήψη των αναγκαίων δυσάρεστων μέτρων, με συνέπεια να υπομονεύουμε σιγά - σιγά το μέλλον.

Η νέα πολιτική περίοδος, στην οποία έχουμε πια εισέλθει, είναι νέα πριν απ' όλα επειδή όλο και περισσότεροι πολίτες συνειδητοποιούν ότι η κοινωνία μας, εξ αιτίας όλων αυτών των αγκυλώσεων, δεν μπορεί να προχωρήσει άλλο, ότι χρειάζονται ριζικές αλλαγές των νοοτροπιών και των συμπεριφορών.

Και δυστυχώς στις δύσκολες περιόδους, πάντα εμφανίζονται κάποιοι που μιλούν για βαθιά κρίση της κοινωνίας μας, που καλλιεργούν ένα κλίμα ακαθόριστου φόβου και αδιαφορίας για τα κοινά και την πολιτική. Η συνέπεια είναι να ενισχύονται οι υπερσυντηρητικοί κύκλοι, που εμφανίζουν ως λύση την επιστροφή στις αξίες του απομονωτισμού, του τοπικισμού και της εσωστρέφειας. Οι αξίες αυτές ωστόσο αναπτύχθηκαν σε κοινωνίες με παραδοσιακές δομές και αξίες εντελώς διαφορετικές από τις δικές μας σήμερα, σε κοινωνίες στατικές και αυταρχικές.

Άλλοι πάλι, οι εισαγωγείς νεοφιλελεύθερων ιδεολογημάτων, ευαγγελίζονται ότι η γενικευμένη ευδαιμονία θα επέλθει ως διά μαγείας μέσω της αγοράς και χωρίς διορθωτικές επεμβάσεις. Η διεθνής εμπειρία έχει όμως δείξει ότι η άσκηση τέτοιου είδους πολιτικής είναι και πραγματικά ανέφικτη και ηθικοπολιτικά απαράδεκτη, επειδή

δημιουργεί αναπότρεπτα αφόρητες κοινωνικές αδικίες και συγκρούσεις, χωρίς ούτε καν τα στοιχειωδέστερα οικονομικά μεγέθη να είναι σε θέση να βελτιώσει. Η κοινωνική δικαιοσύνη δεν είναι ένας στόχος εξωτερικός, που προστίθεται εκ των υστέρων στην ανάπτυξη, θέτοντάς της κάποιους περιορισμούς για χάρη της κοινωνικής ειρήνης, αλλά ένας στόχος αναγκαίος, συστατικός της ίδιας της ανάπτυξης.

Τα προβλήματα της Αριστεράς

Ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι η εντύπωση ότι η Αριστερά βρίσκεται διεθνώς σε κρίση. Πολλοί κάνουν λόγο για υποχώρηση, ήττα ή οριστική αποτυχία της Αριστεράς. Όσοι προβάλλουν τον ισχυρισμό αυτό, επικαλούνται συνήθως την κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού ή ακόμα και την εγκατάλειψη των παραδοσιακών κρατιστικών αντιλήψεων.

Το ζήτημα δεν επιτρέπει υπεραπλουστεύσεις. Είναι αλήθεια ότι η μείωση των απασχολουμένων στην βιομηχανία έχει αποπλίσει σε σημαντικό βαθμό τα κοινωνικά υποκείμενα της ανατροπής ή των διεκδικήσεων, τη μερίδα των πολιτών στην οποία η παραδοσιακή Αριστερά αναζητούσε τα κύρια στηρίγματά της. Από την άλλη, οι απασχολούμενοι στον τομέα των υπηρεσιών έχουν διαφορετική εργασιακή συνείδηση και δεν κινητοποιούνται πια όπως παλιότερα οι βιομηχανικοί εργάτες.

Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι έχει χάσει τη σημασία του ο χωρισμός των πολιτών σε κατέχοντες και στερούμενους, σε κοινωνικά πλεονεκτούντες και μειονεκτούντες. Αντίθετα μάλιστα: σε πολλές χώρες φαίνεται να γίνεται πιο έντονος, όπως μαρτυρεί το φαινόμενο της κοινωνίας των δύο τρίτων. Όμως οι νέοι κοινωνικοί χωρισμοί κι αποκλεισμοί είναι πιο πολύπλοκοι, δεν προσδιορίζονται μόνο από κοινωνικές, ταξικές ή

οικονομικές παραμέτρους, αλλά και από άλλες όπως το φύλο, η ηλικία, ο τρόπος ζωής κλπ. Νέα κοινωνικά υποκείμενα αναδύονται, νέες αντιθέσεις διατρέχουν το κοινωνικό σώμα. Έτσι ούτε καν οι κοινωνικά μειονεκτούντες δεν συγκινούνται πια από την παραδοσιακή αριστερή φρασεολογία και πρακτική.

Από την άλλη, η Αριστερά πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι η μείωση της επιρροής της δεν οφείλεται μόνο στη βραδύτητα με την οποία αντέδρασε στα νέα δεδομένα. Οφείλεται επίσης και σε ορισμένες ουσιαστικές αδυναμίες της πολιτικής της, τις οποίες απλώς η νέα συγκυρία, και ιδιαίτερα η εμφάνιση νέων κοινωνικών υποκειμένων και η διαμόρφωση νέων αναγκών, συνέβαλε στο να γίνουν πιο φανερές. Η προσπάθεια δίκαιης κατανομής των κοινωνικά παραγόμενων αγαθών και άρσης των κοινωνικών ανισοτήτων, προσπάθεια κοινή σε όλη την παραδοσιακή Αριστερά, τόσο την κομμουνιστική όσο και τη σοσιαλδημοκρατία, έπασχε από αδυναμίες που εξ ορισμού δεν τής επέτρεπαν να τη φέρει επιτυχημένα σε πέρας.

Όσον αφορά την κομμουνιστική Αριστερά, η επιδίωξη της άρσης των κοινωνικών ανισοτήτων βασίζεται στην αναγωγή όλων των προβλημάτων στη σύγκρουση δύο αντίπαλων στρατοπέδων. Τα αιτήματα που προβάλλει είναι μαξιμαλιστικά, με συνέπεια να λειτουργούν για πολλούς ως πρόφαση ώστε να μη γίνεται τίποτε. Παράλληλα παραγνωρίζει τη σημασία της προστασίας των δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Αλλά και γενικότερα η κομμουνιστική Αριστερά ρίχνει το βάρος αποκλειστικά στον οικονομικό τομέα, παραβλέποντας τη σημασία που διαθέτουν διάφοροι παράγοντες όπως οι θεσμοί, η παιδεία και ο πολιτισμός.

Από την πλευρά της, η παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία διαμόρφωσε την πολιτική της στον άξονα της κρατικής παραγωγής ορισμένων βασικών αγαθών και της απευθείας

κατανομής τους σε ολόκληρη την κοινωνία, χωρίς να διαφοροποιεί κατά τομέα εκείνους που έχουν πραγματικά ανάγκη.

Η σημερινή συγκυρία έδειξε όμως ότι και οι δύο στρατηγικές ενείχαν από την αρχή σοβαρά σφάλματα. Ο μονόπλευρος τονισμός του οικονομικού παράγοντα και προπαντός το συγκρουσιακό μοντέλο δεν επέτρεψε στον παραδοσιακό αριστερό λόγο να αποκτήσει την καθολική πειστικότητα που χρειαζόταν για την αλλαγή της κοινωνίας. Σήμερα απλώς έχει χάσει ακόμη περισσότερο την απήχυσή του, γιατί υπάρχει πλέον και ιστορική απόδειξη ότι η κοινωνία δεν μπορεί να διαιρεθεί σε δύο αντίπαλες ομάδες και ότι ανισότητες και αδικίες δημιουργούνται και συντηρούνται και στα πεδία της καθημερινής ζωής, του πολιτισμού ή της ποιότητας ζωής. Εξ άλλου η κρατική παραγωγή και η ανεξάρτητη από τις πραγματικές ανάγκες διανομή των αγαθών σε ολόκληρη την κοινωνία αποδείχθηκε ότι όχι μόνο συχνά απορροφά υπερβολικά πολλούς πόρους, αλλά και συντείνει στην ενίσχυση των μεσαίων στρωμάτων επιδεινώνοντας έτσι τη θέση εκείνων που κατέχουν τις χαμηλότερες θέσεις της κοινωνικής πυραμίδας.

III. Βασικές αρχές για την ανανέωση της Κεντροαριστεράς

Η ανάγκη μιας νέας συλλογικότητας

Σε πείσμα των σειρήνων που είχαν σπεύσει να μιλήσουν για το τέλος της Αριστεράς οι αλλαγές σε διεθνές όσο και εγχώριο επίπεδο δεν οδηγούν σε καμία περίπτωση σε

διάψευση της Αριστεράς. Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει. Τόσο οι διεθνείς όσο και οι εσωτερικές συνθήκες αναδεικνύουν την σύγχρονη αριστερή πολιτική ως τη μόνη υπεύθυνη και ορθή.

Η συγκυρία είναι ευνοϊκή για τις δυνάμεις της ανανέωσης και του εκσυγχρονισμού. Ισχυρές ενδείξεις είναι όχι μόνον η άνοδος των κεντροαριστερών, σοσιαλιστικών ή σοσιαλδημοκρατικών δυνάμεων σχεδόν σε όλη την Ευρώπη μετά από μία δεκαετία συνεχών υποχωρήσεων, αλλά και η ιδεολογική και στρατηγική σύγκυση των συντηρητικών δυνάμεων, που ταλαντεύονται αμήχανα ανάμεσα σε έναν επιθετικό νεοφιλελευθερισμό της αγοράς και σε έναν εσωστρεφή και λαϊκιστικό συντηρητισμό.

Αλλά η συγκυρία είναι ευνοϊκή μόνο

- για τις δυνάμεις εκείνες που έχουν διδαχθεί από τις αδυναμίες και τα λάθη του παρελθόντος και το αποδεικνύουν καθημερινά στην πράξη,
- για τις δυνάμεις εκείνες που έχουν τη γενναιότητα να αναπροσδιορίσουν τις επιλογές που οδήγησαν στον άγονο διεκδικητισμό, τη δυσπιστία προς την ατομική πρωτοβουλία και δημιουργικότητα, στην υποτίμηση των θεσμών και της κοινωνίας των πολιτών ή τη διεθνή απομόνωση
- τις δυνάμεις εκείνες που βλέπουν ότι στις προκλήσεις που δημιουργεί η αναδιάρθρωση της παγκόσμιας οικονομίας, η κρίση των παραδοσιακών μορφών κοινωνικής προστασίας, τα ελλείμματα των δημοκρατικών και των δικαιοκρατικών θεσμών πρέπει να δοθεί μια συνολική απάντηση, και ότι η απάντηση αυτή προϋποθέτει **τη διαμόρφωση μιάς νέας συλλογικότητας.**

Η συγκυρία είναι ευνοϊκή συνεπώς μόνο για τις δυνάμεις εκείνες που θεωρούν τη νέα συγκυρία ως μια ευκαιρία να προσδιορίσουμε ξανά, πώς θέλουμε να διαμορφώσουμε την κοινωνία μας και ποιά αγαθά θεωρούμε άξια να αποκτήσουμε ή να προστατεύσουμε με τη συλλογική μας δράση, ποιές αξίες θέλουμε να συγκροτούν τη συλλογική μας ταυτότητα.

Μόνο μέσα από τη συγκρότηση της νέας συλλογικότητας θα δώσουμε στη δημοκρατία μας το θετικό περιεχόμενο που απαιτεί η εποχή μας, θα διαμορφώσουμε από κοινού τους στόχους και τις στρατηγικές μας επιλογές!

Μόνο έτσι μόνο θα υπερβούμε τις δομικές και χρόνιες αδυναμίες μας, θα απαντήσουμε στις προκλήσεις του μέλλοντος!

Και οι δυνάμεις που μπορούν να συμβάλουν στην οικοδόμηση της νέας συλλογικότητας, είναι οι δυνάμεις της Κεντροαριστεράς, οι πολίτες που ανήκουν στον ευρύ χώρο της δημοκρατικής Αριστεράς και του κοινωνικού Κέντρου, σε όποιον κομματικό φορέα και αν βρίσκονται - αν βρίσκονται - αυτήν τη στιγμή, όποια πολιτική ταυτότητα, διαδρομή, κοσμοθεωρία κι αν έχουν.

Οι δυνάμεις αυτές μπορούν να συμβάλουν αποφασιστικά στην οικοδόμηση της νέας συλλογικότητας για δύο λόγους:

Πρώτον, γιατί αντιλαμβάνονται την πολιτική ως συλλογική δράση. Η πολιτική για όλους εμάς είναι μια αναζήτηση και μια πρακτική με σκοπούς και με πρόγραμμα που αποφασίζουμε όλοι από κοινού. Η πολιτική δεν αποτελεί απλώς τη συνισταμένη

δράσεων ατομικών και εκτιμήσεων του ατομικού συμφέροντος που τυχαίνει να συναντηθούν σε κάποιο κοινό σημείο.

Δεύτερον, γιατί οι δυνάμεις αυτές πιστεύουν ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει η χώρα μας απαιτούν περισσότερο από κάθε άλλη φορά τη συσπείρωση και τη συνεργασία όλων μας. Η ευημερία για τον καθένα μας, η ανάπτυξη, η αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας - όλα αυτά τα τόσο αυτονόητα δεν είναι δυνατά δίχως την άμεση λήψη δραστικών και συχνά δυσάρεστων αποφάσεων, που συνεπάγονται για όλους μας σημαντικές θυσίες, οι οποίες μάλιστα για ορισμένους από εμάς θα είναι σε απόλυτα μεγέθη μεγαλύτερες. Για τις δυνάμεις του ευρύτερου χώρου της δημοκρατικής Αριστεράς και του μεταρρυθμιστικού Κέντρου όμως οι θυσίες δεν πρέπει να επιβάλλονται αυταρχικά. Οι θυσίες πρέπει να γίνουν αποδεκτές: και θυσίες μπορεί να αποδεχθεί μόνο αυτός που τις αντιλαμβάνεται ως επένδυση για το μέλλον, που έχει μια προοπτική, που αισθάνεται ότι το κοινό αγαθό είναι κομμάτι και της δικής του ζωής, αναπόσπαστο μέρος και της ατομικής του ταυτότητας.

Οι βασικές ηθικοπολιτικές αρχές της νέας συλλογικότητας

Η πολιτική της Κεντροαριστεράς είναι εκείνη που εργάζεται για τη δημιουργία μιας νέας συλλογικότητας εμπνεόμενης και συγκροτούμενης από τις κοινές αξίες του γενικευμένου αμοιβαίου σεβασμού των πολιτών, της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Και μάλιστα - και εδώ έγκειται η διαφορά της τόσο από την πολιτική της Δεξιάς όσο και από εκείνη της παραδοσιακής Αριστεράς - νοεί αυτές τις αρχές ως ένα ενιαίο σύνολο. Το λέω επιγραμματικά: για την Κεντροαριστερά ο αμοιβαίος σεβασμός είναι απαραίτητη προϋπόθεση της αλληλεγγύης, αλλά και μέτρο της κοινωνικής δικαιοσύνης.

α) Ο αμοιβαίος σεβασμός είναι σεβασμός της ελευθερίας του καθενός. Στηρίζεται στην ιδέα ότι όλοι οι πολίτες, όλοι οι άνθρωποι είναι φορείς ίδιας αξιοπρέπειας, ότι ο καθένας πρέπει να αντιμετωπίζει όλους τους άλλους ως πρόσωπα που έχουν το ίδιο με αυτόν δικαίωμα να διαμορφώνουν τη ζωή τους ελεύθερα, σύμφωνα με τις ικανότητες και τις αξίες τους.

Η ελευθερία αυτή συνδέεται με την ύπαρξη δικαιωμάτων του ατόμου. Τα δικαιώματα αποκλείουν κατ' αρχήν εξωτερικές επεμβάσεις στον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το άτομο αποφασίζει πως θα δράσει. Η ελευθερία αποτελεί κορυφαία αξία που πρέπει να προστατεύεται εκ μέρους της πολιτείας, αλλά και έναντι της πολιτείας: ιδιαίτερα σήμερα, η πολιτεία, το πανταχού παρόν και επεμβατικό Κράτος, πρέπει να απέχει από κάθε είδους υπόδειξη ή επιβολή προς τα άτομα για το πως πρέπει να διαμορφώνουν τη ζωή τους. Η Κεντροαριστερά οφείλει να έλθει σε ρήξη με την τόσο βαθιά ριζωμένη δυσπιστία της παραδοσιακής, και ιδίως της κομμουνιστικής, Αριστεράς απέναντι στο άτομο και να ενισχύσει την αυτονομία των πολιτών, να οχυρώσει με νέους θεσμούς την ελευθερία τους, να τονώσει και να ενθαρρύνει την πρωτοβουλία, την επινοητικότητα και τη δημιουργικότητά τους.

β) Η ατομική πρωτοβουλία όμως είναι ταυτόχρονα και κομμάτι μιας συνολικής πρωτοβουλίας.

Αυτό το συλλογικό στοιχείο έχει να κάνει με την ευθύνη. Ευθύνη είναι η συναίσθηση που πρέπει να έχει ο καθένας από εμάς ότι η δράση του ενώνεται με τις δράσεις όλων των άλλων και παράγει έτσι, πέρα από το άμεσο αποτέλεσμα που ενδιαφέρει εμάς τους ίδιους, και ένα απώτερο συλλογικό αποτέλεσμα. Το ατομικό μας συμφέρον είναι συνάρτηση ενός συνόλου δυνατοτήτων, ικανοτήτων και εφοδίων που μας παρέχεται εν

μέρει από τη φύση, αλλά και εν μέρει από το κοινωνικό σύνολο. Όταν λοιπόν με την πρωτοβουλία και τον μόχθο μας αποκομίζουμε ένα όφελος, αυτό δεν είναι καρπός μόνο της δικής μας προσπάθειας. Είναι ταυτόχρονα και προσφορά του κοινωνικού συνόλου. Συνεπώς η ευθύνη δεν είναι απλώς ένα διορθωτικό καρύκευμα, που προστίθεται εκ των υστέρων για να κάνει τον ατομισμό πιο εύγευστο - όπως θα υποστήριζε ένας νεοφιλελεύθερος. Είναι ένα θεμελιώδες συστατικό στοιχείο, που δίνει στην πρωτοβουλία το ολοκληρωμένο νόημά της.

Με την έννοια αυτή ευθύνη απέναντι στο κοινωνικό σύνολο έχουμε όλοι. Από τον επιχειρηματία που με τη δράση μας δεν αναλαμβάνει απλώς κινδύνους, αλλά αξιοποιεί και τις παροχές του κοινωνικού συνόλου. Μέχρι τον πολίτη που απολαμβάνει την πολιτιστική μας κληρονομιά ή το φυσικό περιβάλλον, αλλά οφείλει ταυτόχρονα να διατηρεί τα αγαθά αυτά αλώβητα έτσι ώστε να μπορούν να τα απολαύσουν με τον ίδιο τρόπο όλοι οι άλλοι, αλλά και οι μελλοντικές γενιές.

Αλλά η ευθύνη, η συλλογική διάσταση της πρωτοβουλίας, εκδηλώνεται και σε ένα δεύτερο επίπεδο, στο επίπεδο της αλληλεγγύης. Αν οι κοινωνικές συνθήκες ή οι φυσικές συγκυρίες έχουν οδηγήσει ορισμένους από εμάς σε μειονεκτική θέση, σε πραγματική ανάγκη, αυτό πρέπει να μας ενοχλεί όλους - και κυρίως όσους από εμάς έχουν ευνοηθεί από την τύχη ή τις κοινωνικές συνθήκες. Δεν νοείται να αξιώνουμε από την πολιτεία την προστασία της ελευθερίας μας χωρίς ταυτόχρονα να υποσχόμαστε και εμείς τον σεβασμό της ελευθερίας όλων των άλλων. Και επειδή ακριβώς η ελευθερία τείνει να γίνει δώρο άδωρο εκεί όπου δεν υπάρχουν οι πραγματικές δυνατότητες για τη χρήση της, η αξίωση προστασίας της ελευθερίας μας συνδέεται άρρηκτα και με την

υποχρέωσή μας να συμβάλουμε και εμείς ώστε οι όροι αυτοί να εξασφαλιστούν σε ίσο βαθμό και για όλους τους άλλους.

Έτσι η κοινωνική μειονεξία των συμπολιτών μας στηρίζει την υποχρέωσή μας να συμβάλουμε ώστε και οι κοινωνικά αδύναμοι να αποκτήσουν - όχι απλώς το μίνιμουμ κοινωνικής διαβίωσης που δέχονται οι νεοφιλελεύθεροι, αλλά κάτι πολύ σπουδαιότερο και περιεκτικό: τη δυνατότητα να ζουν κάτω από συνθήκες αξιοπρεπείς, κάτω από συνθήκες που να τους επιτρέπουν να διαμορφώνουν δημιουργικά τη ζωή τους. Γιατί οι δυνάμεις της Αριστεράς - και αυτό τις διαφοροποιεί από τις δυνάμεις της Δεξιάς - πιστεύουν πάντοτε ότι δεν μπορεί κανείς να μείνει αδιάφορος στο πως ζουν οι άλλοι, με τους οποίους συμβιώνει μέσα στον ίδιο κοινωνικό σχηματισμό. Οχι μόνο γιατί μπορεί να έλθουμε και εμείς στη θέση τους, αλλά κυρίως γιατί είναι προσβολή και της δικής μας αξιοπρέπειας να ζούμε σε μια κοινωνία που ανέχεται ένας αριθμός μελών της να μη μπορεί να ζήσει δημιουργικά και με αξιοπρέπεια. Αυτό είναι το περιεχόμενο της αλληλεγγύης. Αυτή είναι η βαθύτερη ηθική του κοινωνικού κράτους, ενός από τους θεμελιακούς άξονες της πολιτικής της Κεντροαριστεράς.

γ) Η ηθικοπολιτική αυτή δέσμευση των εχόντων δεν είναι όμως μονόπλευρη: δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πρόσωπο των κοινωνικά μειονεκτούντων. Οι κοινωνικά μειονεκτούντες δεν είναι οι δέκτες ελεημοσύνης της κοινωνίας. Οι διεκδικήσεις τους είναι άσκηση δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τις αρχές του αμοιβαίου σεβασμού, της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης, οι κοινωνικά μειονεκτούντες έχουν αξίωση απέναντι στη συλλογικότητα που όλοι συναποτελούμε να τους εξασφαλίζει με θετικές ενέργειες και σε ίσο βαθμό το πλέγμα των ευχερειών και

ευκαιριών, αλλά και των ουσιαστικών και ποιοτικών προϋποθέσεων, που είναι απαραίτητο ώστε να μπορούν να ζήσουν ελεύθερα και δημιουργικά.

Κάθε όμως άσκηση δικαιώματος συνοδεύεται από πνεύμα συμβολής στο κοινό καλό. Και αυτό είναι ένα σημείο στο οποίο επιμένει ιδιαίτερα η Κεντροαριστερά - συγκρουόμενη με τον τυφλό και ανέξοδο διεκδικητισμό της παραδοσιακής Αριστεράς. **Ως φορείς δικαιωμάτων έχουμε και καθήκον να χρησιμοποιούμε την κοινωνική στήριξη ώστε να βελτιώσουμε τη θέση μας και να απεξαρτηθούμε από τη βοήθεια των άλλων.**

Από την άλλη όμως - και εδώ πάλι η Κεντροαριστερά συγκρούεται με την παραδοσιακή Αριστερά - η κοινωνική δικαιοσύνη επιβάλλει ότι αλληλεγγύη δεν μπορεί να ζητείται στο όνομα της καθολικής άρνησης του άλλου. **Τα κοινωνικά δικαιώματα δεν επιτρέπεται να οδηγούν σε εξόντωση εκείνων που καλούνται να συνδράμουν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των συμπολιτών τους.**

δ) Οι αρχές της νέας συλλογικότητας, δηλαδή οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης είναι ο συνδετικός κρίκος της συνολικής πολιτικής της Κεντροαριστεράς. Η νέα συλλογικότητα, που εμπνέει τη σύγχρονη Κεντροαριστερά, είναι μια συλλογικότητα πρωτοβουλίας και ευθύνης.

Σ' αυτόν ακριβώς τον άρρηκτο σύνδεσμο πρωτοβουλίας και ευθύνης βασίζει την πολιτική της η Κεντροαριστερά. Και σ' αυτό ακριβώς διαφέρει τόσο από τη νεοφιλελεύθερη Δεξιά όσο και από την παραδοσιακή Αριστερά. Η πρώτη στηρίζεται σ' έναν άκρατο ατομισμό, που δεν παραδέχεται καθόλου την ευθύνη, αλλά θεωρεί ότι όλα είναι πρωτοβουλία. Αντίθετα η παραδοσιακή Αριστερά υποτιμά την πρωτοβουλία,

αγνοεί τις διαδικασίες και τα δικαιώματα, καθοδηγείται από μια αυταρχική αντίληψη περί κοινωνικού συνόλου, που εξουσιάζει και συνθλίβει τα άτομα. Και οι δύο αντιμετωπίζουν τον πολίτη όχι ως πρόσωπο ώριμο και υπεύθυνο, αλλά ως ανώριμο εγωιστή που η μία θέλει να προστατεύσει ενώ η άλλη να συντρίψει. Η σύγχρονη Κεντροαριστερά είναι το πολιτικό ρεύμα που αναδύεται από τη μοιραία αποτυχία και των μεν και των δε.

IV. Η εφαρμογή των βασικών αρχών: μια νέα πολιτική για την κοινωνία, το κράτος, την παιδεία και τον πολιτισμό

Η νέα πολιτική της Κεντροαριστεράς είναι η μόνη πειστική απάντηση στα νεοφιλελεύθερα ιδεολογήματα. Διαφοροποιείται όμως και από τις ως τώρα πολιτικές της παραδοσιακής κομμουνιστικής Αριστεράς και της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας. Δεν είναι εδώ ο κατάλληλος χώρος για μια διεξοδική ανάπτυξη της νέας αυτής πολιτικής στους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας, των θεσμών, της παιδείας και του πολιτισμού. Αξίζει ωστόσο να αναφερθούμε παραδειγματικά σε ορισμένες από τις αρχές της νέας πολιτικής, έτσι ώστε να γίνει πιο εμφανής η διαφορά της Κεντροαριστεράς τόσο από το νεοφιλελεύθερο μοντέλο όσο και από την παραδοσιακή Αριστερά, κομμουνιστική και σοσιαλδημοκρατική, ανακεφαλαιώνοντας και εξειδικεύοντας όσα αναπτύξαμε προηγουμένως.

- Διαφορά υπάρχει πριν απ' όλα ως προς τη μορφή της συλλογικότητας και τη σχέση ατόμων, κοινωνίας και κράτους:

- Η νεοφιλελεύθερη πολιτική είναι ριζικά ατομιστική και δεν γνωρίζει άλλη συλλογικότητα από αυτήν που παράγεται τυχαία στην αγορά. Θεωρεί ότι τα άτομα

υπερέχουν της κοινωνίας και της κρατικής της οργάνωσης και ανάγει τα ιδιωτικά, ιδίως τα περιουσιακά τους δικαιώματα σε ύπατο σκοπό του κράτους, αλλά και σε ιερό και απαραβίαστο όριο της κρατικής πολιτικής.

- Η παραδοσιακή αριστερά δίνει βάρος στη συλλογικότητα που εκφράζεται από το κράτος. Η διαφορά μεταξύ κομμουνιστικής Αριστεράς και παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας είναι διαφορά βαθμού. Η κομμουνιστική Αριστερά δεν αναγνωρίζει ατομικά δικαιώματα και απαιτεί τη συνένωση όλων σε μια συλλογικότητα που εκφράζεται αυθεντικά μόνο από το κράτος. Η σοσιαλδημοκρατία αναγνωρίζει τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα όσο και τη σχετική αυτονομία της κοινωνίας, εξακολουθεί όμως σε ορισμένους τομείς να δέχεται την κηδεμόνευση των ατόμων και της κοινωνίας από το κράτος.

- Η κεντροαριστερή πολιτική βασίζεται στο όραμα μιας νέας συλλογικότητας που συνενώνει αρμονικά τα άτομα, την κοινωνία και το κράτος. Γι'αυτήν **ο σεβασμός των δικαιωμάτων είναι αυτονόητος, αλλά και άρρηκτα ενωμένος με την τήρηση των υποχρεώσεων προς το σύνολο.** Το κράτος έχει διευθυντικό και συντονιστικό ρόλο, ωστόσο η κρατική δραστηριότητα δεν αποβλέπει στην άνωθεν υπόδειξη των στόχων και των αξιών που πρέπει να εμπνέουν την ατομική και τη συλλογική δράση μέσα στην κοινωνία, αλλά στην εξασφάλιση των προϋποθέσεων και στην ενίσχυση των διαδικασιών για τη δημιουργία ίσων ευκαιριών και ευχερειών για όλους, ώστε, με την ατομική και τη συλλογική τους δράση, να διαμορφώνουν ελεύθερα και δημιουργικά τη ζωή τους. Τα άτομα έχουν συναίσθηση ότι συναποτελούν μία κοινωνία πολιτών, ότι συνανήκουν σ'ένα σύνολο που στηρίζεται πριν απ' όλα στον αμοιβαίο σεβασμό και στην κοινή ευθύνη.

- Η διαφορά στη μορφή της συλλογικότητας έχει άμεσες συνέπειες στις αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους και τη σχέση του προς την οικονομία:

- Η νεοφιλελεύθερη πολιτική υποστηρίζει την υπεροχή της οικονομίας απέναντι στο κράτος. Από το κράτος απαιτεί να περιοριστεί στο ρόλο της ρύθμισης και εξασφάλισης της ομαλής λειτουργίας της αγοράς, στην οποία αναθέτει την αυτόματη ρύθμιση τόσο της παραγωγής αγαθών όσο και της διανομής τους. Θεωρεί την αποκρατικοποίηση βασικό μέσο για την επίλυση όλων των οικονομικών προβλημάτων και τη φορολογία κακό που πρέπει να μειωθεί στο ελάχιστο δυνατό.

- Η παραδοσιακή - κομμουνιστική και σοσιαλδημοκρατική - Αριστερά υποστηρίζει την υπεροχή του κράτους απέναντι στην οικονομία. Ειδικότερα η κομμουνιστική Αριστερά θεωρεί την υπεροχή αυτή απόλυτη, ανάγει το κράτος σε βασικό παραγωγό όλων των αγαθών και συνθλίβει την ιδιωτική πρωτοβουλία και ιδιοκτησία. Σ' αυτό διαφέρει η σοσιαλδημοκρατία, που ακολουθεί ένα μοντέλο μικτής οικονομίας, στο οποίο η ιδιωτική πρωτοβουλία απλώς περιορίζεται, ενώ το κράτος αναλαμβάνει της απευθείας παραγωγή πολλών από τα απαραίτητα αγαθά. Συνέπεια είναι η κρατικοποίηση βασικών τομέων της οικονομίας.

- Η πολιτική της Κεντροαριστεράς εμπνέεται από **μία αντίληψη ισόρροπης προστασίας τόσο της ατομικής πρωτοβουλίας όσο και των αξιών της συλλογικότητας**. Η ατομική πρωτοβουλία είναι άξια προστασίας όχι μόνο ως εκδήλωση ανάπτυξης της προσωπικότητας, αλλά και ως μοχλός για την αποδοτικότερη λειτουργία της οικονομίας και την ταχύτερη προσαρμογή στις ραγδαία μεταβαλλόμενες εσωτερικές και διεθνείς συνθήκες. Η ατομική πρωτοβουλία χρειάζεται όμως έλεγχο και συμπλήρωση. Το κράτος παρεμβαίνει όχι για να υποκαταστήσει την αγορά, αλλά για να

σχεδιάσει τις βασικές κατευθύνσεις της οικονομίας, να αποτρέψει τις καταχρήσεις σε βάρος του γενικού συμφέροντος και να δημιουργήσει αυτόνομους οργανισμούς κοινής ωφέλειας σε τομείς όπου το επιχειρηματικό συμφέρον δεν είναι επαρκές κίνητρο για τη δημιουργία αγαθών απαραίτητων εξ ίσου για όλους. Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίες νέα ρυμιστικά πλαίσια. Η αποκρατικοποίηση δεν είναι ούτε πανάκεια ούτε θανάσιμο αμάρτημα. Είναι αναγκαία εκεί όπου το κράτος είναι αδικαιολόγητο να λειτουργεί ως παραγωγό, πρέπει ωστόσο να γίνεται κατά τρόπο μελετημένο και κοινωνικά ελεγκτό.

- Η διαφορά στη μορφή της συλλογικότητας έχει επίσης άμεσες επιπτώσεις στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι κοινωνικές ανισότητες:

- Η νεοφιλελεύθερη πολιτική θεωρεί τις κοινωνικές ανισότητες αναπόφευκτες, πολλές φορές μάλιστα και ηθικά δικαιολογημένες. Θεωρεί ότι η μειωμένη παραγωγική δυνατότητα ή οι περιορισμένες δυνατότητες συμμετοχής που βαρύνουν ορισμένα άτομα ή κοινωνικές ομάδες είναι θέμα ατυχίας, που αφορά τα ίδια, και όχι αδικίας, που αφορά όλους.

- Η παραδοσιακή Αριστερά - κομμουνιστική και σοσιαλδημοκρατική - αντιτίθενται αποφασιστικά στις κοινωνικές ανισότητες και θεωρούν την άρση τους υπόθεση του κράτους. Η πρώτη αναθέτει αποκλειστικά στο κράτος την κατανομή των αγαθών και λαμβάνει μέτρα βίαιης εξίσωσης των πολιτών. Η δεύτερη αναθέτει στο κράτος τη διανομή των βασικών αγαθών και προβαίνει σε αδιαφοροποίητες παροχές προς ολόκληρη την κοινωνία, προσδοκώντας ότι έτσι θα ωφεληθούν οι ασθενέστερες ομάδες πολιτών.

- Η Κεντροαριστερά θεωρεί την ύπαρξη κοινωνικών ανισοτήτων μειωτική για όλους και την άρση τους θέμα συλλογικής ευθύνης. Κλιμακώνει την ενίσχυση των κοινωνικά αδύναμων στρωμάτων, μελετώντας προσεκτικά ποιοί έχουν πραγματικά ανάγκες και **λαμβάνοντας επιλεκτικά αλλά και πιο γενναιόδωρα μέτρα**. Παράλληλα θεωρεί ότι η άρση των ανισοτήτων πρέπει να έχει τη μορφή δημιουργίας ίσων ευκαιριών και ευχερειών μάλλον παρά της απευθείας διανομής αγαθών. Τονώνει έτσι τη δημιουργικότητα εκείνων που χρειάζονται ενίσχυση και τούς τονίζει ότι η ευθύνη τους απέναντι στη συλλογικότητα αποτελεί την άλλη όψη των κοινωνικών τους δικαιωμάτων.

- Οι διαφορές αυτές γίνονται ιδιαίτερα αισθητές στον τρόπο αντιμετώπισης της ανεργίας:

- Η νεοφιλελεύθερη πολιτική προσδοκά ότι η ανεργία θα καταπολεμηθεί μέσω των μηχανισμών της αγοράς. Θεωρεί ότι με τη μείωση της φορολογίας θα επέλθει ανάπτυξη της οικονομίας και θα δημιουργηθούν αυτόματα νέες θέσεις εργασίας. Αποδίδει τη μη τυχόν επέλευση του προσδοκώμενου αποτελέσματος σε μη επαρκή περιορισμό του κράτους. Πρεσβεύει ότι η κοινωνική πολιτική είναι βλαπτική για την οικονομία και δέχεται μόνο εκείνες τις κοινωνικές παροχές που επιδρούν βραχυπρόθεσμα στον κατευνασμό όσων εξηγείρονται λόγω της προσωρινής, όπως πιστεύει, στέρησης αγαθών.

- Η πολιτική της κομμουνιστικής Αριστεράς επιδιώκει την εξαφάνιση της ανεργίας μέσω της πλήρους κρατικοποίησης της οικονομίας. Διαφορεί για το τεράστιο κόστος τόσο σε παραβιάσεις δικαιωμάτων όσο και σε συνολική ακαμψία της οικονομίας. Η παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατική πολιτική αντιμετωπίζει την ανεργία μέσω της

τόνωσης της ζήτησης όσο και των κρατικών επενδύσεων. Θεωρεί ότι τα επιδόματα ανεργίας τονώνουν τη ζήτηση και δεν τα συνδέει με υποχρεώσεις εκείνων που τα λαμβάνουν απέναντι στο κοινωνικό σύνολο.

- Η Κεντροαριστερά θεωρεί την ανεργία φαινόμενο σύνθετο που χρειάζεται συστηματική και πολύπλευρη αντιμετώπιση. Κρίνει αναγκαία την αναδιάρθρωση και προσαρμογή της οικονομίας ώστε να επέλθει ανάπτυξη, στόχος που απαιτεί εμπιστοσύνη στην ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά και κρατικό σχεδιασμό και έλεγχο. Όλα αυτά δεν τα κρίνει όμως επαρκή. Δίνει μεγάλο βάρος σε **προγράμματα επανεκπαίδευσης** και αποβλέπει στην δημιουργική ενεργοποίηση του συνόλου των πολιτών. Συνδέει την ενίσχυση των ανέργων **με την υποχρέωσή τους να είναι κοινωνικά δραστηριοποιημένοι**. Μεριμνά για **τη δημιουργία ενός τρίτου τομέα**, μέσω του οποίου θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο κοινωνικό σύνολο όσοι δεν βρίσκουν απασχόληση μέσω της αγοράς εργασίας ή δεν μπορούν αν ενταχθούν σε προγράμματα επανεκπαίδευσης.

- Σημαντικές είναι οι διαφορές και στον τομέα της παιδείας και του πολιτισμού:

- Ο νεοφιλελευθερισμός συνδέει την ανάπτυξη της παιδείας και του πολιτισμού πρωταρχικά με τη λειτουργία της αγοράς. Θεωρεί ότι η αγορά και ο οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρηματιών θα επιφέρει την ανύψωση του επιπέδου των σπουδών, αλλά και θα καθοδηγήσει τους νέους προς τις γνώσεις και τα επαγγέλματα εκείνα που έχουν τη μεγαλύτερη ζήτηση. Πιστεύει επίσης ότι το κράτος πρέπει να απέχει από τον προσδιορισμό και την επιλεκτική προώθηση των πολιτιστικών αγαθών, ρόλο που πρέπει να εκχωρήσει στην κοινωνία και την αγορά.

- Η παραδοσιακή Αριστερά προσβέβει αντίθετα ότι η ανάπτυξη της παιδείας και του πολιτισμού είναι πρωταρχικά υπόθεση του κράτους. Στον κρατικό σχεδιασμό ανατίθεται τόσο η εξασφάλιση του επιπέδου όσο και ο προσδιορισμός του περιεχομένου της παραγόμενης γνώσης. Τα πολιτιστικά αγαθά γίνονται αντιληπτά αποκλειστικά ως προϊόντα συλλογικά και γι'αυτό τίθενται υπό την καθοδήγηση του κράτους, που θεωρείται ο μόνος αυθεντικός εκφραστής της συλλογικότητας.

- Η Κεντροαριστερά αρνείται τόσο το αγοραίο όσο και το κρατιστικό μοντέλο. Έχει ως άξονα της πολιτικής της στην ιδέα ότι η παιδεία και ο πολιτισμός συνδέονται άμεσα με αξίες που δίνουν νόημα στην ζωή μας, που αφορούν τόσο την ανάπτυξη της προσωπικότητάς μας όσο και τη διαμόρφωση της συλλογικής μας ταυτότητας. Θεωρεί ότι η παιδεία είναι ένα δημόσιο αγαθό, για το οποίο πρέπει να μεριμνά το κράτος, χωρίς όμως και να το κηδεμονεύει. Η παιδεία δεν αποσκοπεί μόνο στην παραγωγή οικονομικά χρήσιμες γνώσης, αλλά και **στην εμπέδωση κριτικού πνεύματος και στην καλλιέργεια των νέων και την ανάπτυξής του ως ώριμων, αυτόνομων και υπεύθυνων προσώπων**. Οι αξίες που πρέπει να μεταλαμπαδευθούν δεν καθορίζονται από το κράτος αλλά από την κοινωνία ως χώρο ελεύθερης διακίνησης ιδεών. Το ίδιο ισχύει και για τα πολιτιστικά αγαθά, ο προσδιορισμός των οποίων δεν είναι κρατική υπόθεση αλλά ούτε και συνάρτηση μόνο της αγοράς. Το κράτος πρέπει να αφήνει ελεύθερη την καλλιτεχνική δημιουργία, αλλά παράλληλα και να στηρίζει την πρωτοπορία και τις απαιτητικές μορφές τέχνης.

V. Η απαιτούμενη συλλογική προσπάθεια

Δεν είναι εδώ ο κατάλληλος χώρος να προχωρήσουμε σε παραπέρα εξειδίκευση της πολιτικής της Κεντροαριστεράς. Αρκεί η αναφορά των βασικών αρχών.

Ένα πράγμα πρέπει όμως να τονιστεί με τη μεγαλύτερη έμφαση. Η προσπάθεια για τη διαμόρφωση της νέας συλλογικότητας πάνω στις αρχές του αμοιβαίου σεβασμού, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης, δεν μπορεί να αχθεί σε πέρας με απλές διακηρύξεις ή με μονόπλευρες και αυταρχικές αποφάσεις των πολιτικών ηγεσιών. **Δεν μπορεί παρά να είναι καρπός μιας συλλογικής προσπάθειας.** Και η συλλογική αυτή προσπάθεια έχει ως αναγκαία αφετηρία της **έναν ευρύτατο δημόσιο διάλογο πάνω στα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η κοινωνία μας και προ παντός πάνω στις ηθικές και πολιτικές αξίες και αρχές που πρέπει να διέπουν τη συμβίωσή μας.** Σ' αυτόν τον διάλογο καλούμε σήμερα όλους τους πολίτες, ζητώντας από αυτούς, και μεταξύ τους, ως πρώτους μεταξύ ίσων, από τους πολιτικούς, τους επιστήμονες και τους διανοούμενους, να συζητήσουν και να επεξεργαστούν τις ιδέες της νέας συλλογικότητας.

Εμείς, ο χώρος της Κεντροαριστεράς, αντιλαμβανόμαστε ως ευθύνη μας να θέσουμε, με τις προτάσεις μας, σε κίνηση τον διάλογο. Δεν επιδιώκουμε να κηδεμονεύσουμε κανένα. Οι πολίτες δικαιολογημένα δεν ανέχονται πια να χειραγωγούνται από τις πολιτικές ηγεσίες τους, απορρίπτουν τις μεγαλεπήβολες διακηρύξεις και τα συμπαγή οράματα και θέλουν να συμβιώνουν ως συνυπεύθυνοι διαμορφωτές του μέλλοντός τους. Οι πολίτες είναι επιφυλακτικοί απέναντι στις συμφωνίες που εξυφαίνονται σε συναντήσεις κορυφής.

Παίρνουμε την πρωτοβουλία και, ανταποκρινόμενοι στα αιτήματα της κοινωνίας, παρουσιάζουμε εμείς πρώτοι τις πολιτικές μας προτάσεις. Προτάσεις για μια νέα συλλογικότητα, προτάσεις για την ευρεία συμπαράταξη όλων των δυνάμεων που συμφωνούν σε μια πολιτική που εξασφαλίζει σε όλους ίσες προϋποθέσεις, ίσες

ευκαιρίες και ευχέρειες, σε μια πολιτική που εναρμονίζει την οικονομική ανάπτυξη, τον εκδημοκρατισμό των θεσμών, την κοινωνική αλληλεγγύη και την πολιτισμική χειραφέτηση.

Δεν καθορίζουμε τις θέσεις μας αρνητικά σε σχέση με τους άλλους πολιτικούς χώρους ούτε επιδιώκουμε την όξυνση των κομματικών συγκρούσεων. Καλούμε όμως σε συζήτηση τις άλλες παρατάξεις, προσκαλούμε το σύνολο των πολιτών να συστρατευθούν μαζί μας ή πάντως να πάρουν ανοιχτά θέση απέναντι στις αρχές που εμπνέουν την πολιτική μας. Αρχές που, είμαστε βέβαιοι, ανταποκρίνονται στις προκλήσεις του αιώνα που έρχεται.